

а рух автомобільного транспорту ускладнювався через істотну колійність, ямковість, вибоїни [21, 101].

Постанова Ради Міністрів СРСР про будівництво Головшляхбудом СРСР під'їзних автомобільних шляхів до садіб колгоспів була прийнята 29 серпня 1957 р. і була спрямована на надання допомоги колгоспам у будівництві зручних шляхів сполучення. Однак до середини 1960-х рр. проблема автобусного сполучення, в основному, була вирішена між обласними та районними центрами, а в середині сільських районів ситуація залишалася нестабільною, залежною від природних умов, оскільки забезпеченість дорогами з твердим покриттям була на низькому рівні [3, 191].

Таким чином, на селі в перші повоєнні десятиліття повільно збільшувалася мережа соціально-побутових закладів, які обслуговували сільських громадян. При цьому постачання торгівельних закладів знаходилося в прямій залежності від розвитку легкої промисловості, наявності кваліфікованих кадрів і, зрештою, від можливостей колгоспів підтримувати роботу сільської інфраструктури. Враховуючи, що в селах України впродовж 1950–60-х рр. було обмаль доріг з твердим покриттям, очевидно, що основна маса селян, які мешкали у віддалених невеликих сільських населених пунктах, не маючи можливості отримати якісні соціально-побутові послуги на місцях, були змушені користуватися ними в районних великих селах, а також в містах, що вело до витрат зайвого часу та фізичних зусиль.

1. *Історія українського селянства: Нариси в 2 т. – Т. 2. – К., 2006.*
2. *Баран В. Україна 1950–60-х рр.: еволюція тоталітарної системи. – Львів, 1996.*
3. *Рибак І.В. Соціально-побутова інфраструктура українського села (1921–1991 рр.). – Кам'янець-Подільський, 2000.*
4. *Народне господарство Української РСР. Статистичний збірник. – К., 1956.*
5. *Особистий архів автора. Свідчення про життя. Кутішенко Марія Степанівна (1951 р. н.), с. Ришавка Коростинецького р-ну, Житомирської обл.*
6. *Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф. р. 3342. – Оп. 1. – Спр. 52.*
7. *ДАДО. – Ф. р. 3189. – Оп. 1. – Спр. 26.*
8. *ЦДАВО України. – Ф. 582. – Оп. 24. – Спр. 514.*
9. *Державний архів Хмельницької області. – Ф. р. 4173. – Оп. 2. – Спр. 1.*
10. *Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. р. 221. – Оп. 2. – Спр. 5034.*
11. *ДАДО. – Ф. р. 3189. – Оп. 1. – Спр. 55.*
12. *Державний архів Одеської області. – Ф. р. 5766. – Оп. 1 – Спр. 114.*
13. *ДАДО. – Ф. р. 3342. – Оп. 1. – Спр. 31.*
14. *ДАЛО. – Ф. р. 221. – Оп. 2. Спр. 5033.*
15. *Державний архів Автономної Республіки Крим. – Ф. р. 4444. – Оп. 1. – Спр. 19.*
16. *ДАДО. – Ф. р. 3189. – Оп. 1. – Спр. 19.*
17. *ЦДАВО України. – Ф. 582. – Оп. 24. – Спр. 1048.*
18. *ДАЛО. – Ф. р. 221. – Оп. 2. – спр. 5051.*
19. *Народное хозяйство Украинской ССР в 1979 году. Статистический ежегодник / Отв. за вып. Б. Сивко. – К., 1980.*
20. *ЦДАВО України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 2979.*
21. *ЦДАВО України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 2978.*

Lysak V.F. The quality and level of the rural population consumer services in Ukraine in the 1950–60s. The consumer sphere of the Ukrainian village and its ability to satisfy the everyday requirements of the rural population in the 1950–1960s are analyzed.

Key words: consumer servicing, services center, village consumer cooperation

С. В. Чмільова

КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВІ ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОГО СЕЛЯНИНА ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ В КЛУБНОМУ ЗАКЛАДІ (за матеріалами соціологічного опитування сільського населення Черкаської області)

У статті, за результатами анкетування, сільського населення Черкаської обл. здійснено спробу оцінити роль клубного закладу в житті селян, вивчити їхні культурно-дозвіллієві запити і пріоритети, проаналізувати показники з основних напрямів роботи клубних закладів протягом 1991–2010 рр.

Ключові слова: культура, клубний заклад, культурно-дозвіллієві пріоритети, культурні потреби, анкетування, художня самодіяльність

Клубний заклад – вагомий чинник становлення й розвитку особистості сільського жителя, задоволення його культурних потреб та організації дозвілля. Цю думку поділяють ряд дослідників. Так, Р. Береза зазначає, що, пройшовши через становлення перших бібліотек, церковно-приходських шкіл та монастирів, заснованих великими руськими князями Володимиром Великим та Ярославом Мудрим, через братства Єзуїтських та Василіанських духовних орденів XVI–XVII ст., осередки просвітніх товариств XIX ст. – до закладів, що були епіцентрами утвердження комуністичної ідеології у XX ст., клубна система, без сумніву, залишається однією з важливих ланок духовного впливу на людину, особливо на селі [1, 215].

Дослідники О. Дукачов, В. Ніконенко та інші вважають, що значення клубних закладів у залученні сільських трудівників до багатств духовної культури, а також до процесу їх творення, зумовлене тим, що село не має такої розгалуженої системи спеціалізованих закладів культури, як місто. Саме клуби і будинки культури виконують на селі функції театру і філармонії, лекторію і кінотеатру, картинної галереї і музею [2, 196].

Мета нашого дослідження – проаналізувати рівень потреб сільського населення в об'єктах культурної сфери, осмислити культурно-дозвіллієві пріоритети сучасного селянина та на основі цього визначити орієнтири, у напрямі яких повинна розвиватися діяльність закладів культури. Джерельною базою цієї роботи стали, проведені в 2010–2011 рр., власні польові дослідження. Шляхом спостереження, інтерв'ювання й анкетування було обстежено ряд сіл Городищенського, Драбівського, Золотоніського, Корсунь-Шевченківського, Тальнівського, Черкаського та ін. р-нів області. Всього анкетуванням охоплено 376 респондентів, віком від 18 до 56 років.

Важлива роль клубу в житті сільської громади підтверджується оцінкою респондентів потреби в клубах. Показовим є той факт, що більшість опитаних (70,2%) вважають, що клуби на селі потрібні. Цієї думки дотримується ще 26,8%, але за умови, що їхня робота поліпшиться. Отже, лише 3% респондентів переконані, що клуби не потрібні взагалі. Для більшості респондентів (41%) клуб є закладом для задоволення різних культурних потреб, 21,4% вважають його насамперед осередком художньої самодіяльності, 13,7% – місцем, де можна поспілкуватися з друзями, знайомими після роботи, 13% – приміщенням для кіно і танців.

Результати анкетування дають змогу стверджувати, що українці нині не втратили інтересу до культурно-мистецької сфери, який завжди був для них властивим.

Ю. Липа, аналізуючи описи збірного образу українця різними дослідниками, виокремив у них такі «подібні окреслення»: потяг до краси і розуміння її через музичну і поетичну творчість, любов до природи, багату поетичну натуру, «мальовничий індивідуалізм» [3, 156].

До 1990-х рр. культурна робота в селах Черкащини характеризувалася так: «Сільські заклади культури ведуть цілеспрямовану науково-атеїстичну пропаганду. В цілому по області помітно знизилася релігійна обрядовість... Широко впроваджуються нові радянські обряди» [4, 76–77]. На етапі відродження української державності та реформування суспільства постало питання про переосмислення ролі культури як специфічного виду людської діяльності, що відтворює творчу природу людини, її здатність конструктивно змінювати світ та впливати на національну самоідентифікацію [5, 4].

Будь-які зміни в культурі виникають тільки завдяки творчій активності особистості. Людина, будучи творінням культури, разом з тим, є і її творцем [6, 69]. Культурне дозволя лише тоді повноцінне, коли людина бере в ньому участь, наповнює його своїм умінням, талантом. Однак, за результатами нашого опитування, найбільшу частку становлять респонденти, які є прибічниками пасивної дозвіллевої діяльності: 48,6% опитаних висвітили себе як глядачі, 11,6% взагалі не брали участі в культосвітніх заходах. Це може свідчити про наявність значної частини свідомо неактивних селян, які не готові жити в сучасному полікультурному середовищі, здійснювати творчу діяльність на користь свого села й односельців. Більший ступінь активності тих 14,4% респондентів, які погодилися бути помічником у таких заходах, а найвищим ступенем характеризувалися 25,3% опитаних, які обрали позицію активного учасника. Саме ці дві категорії респондентів є представниками діяльної частини сільських жителів, які є реальними активістами культосвітніх заходів.

Дослідження соціально-культурного потенціалу клубних закладів у незалежній Україні свідчить про зменшення реальних показників у всіх напрямках їхньої роботи. Автором підраховано, що з 1991 до 2001 рр. кількість колективів художньої самодіяльності у районах Черкаської обл. зменшилася в середньому на 24%, клубних формувань для дорослих – на 22%, для дітей – на 2%, аматорських об'єднань – на 39%. Такі негативні результати вплинули і на зменшення кількості учасників художньої самодіяльності – у середньому на 40% [7]. У 2001–2010 рр. спостерігалася певна позитивна динаміка збільшення кількості колективів художньої самодіяльності – майже на 17%. Однак чисельність учасників у них продовжувала зменшуватися і в цей час (на 14%) [8, 1].

Негативні зміни відбувалися в розвитку видів і жанрів художньої самодіяльності. У першу чергу, це стосується хорового мистецтва: через занепад матеріально-технічної бази клубних закладів, зменшення сільського населення, значно скорочувався контингент учасників хорових колективів, велика їх кількість розпадалася. Натомість популярності в музичному середовищі села набували самодіяльні виконавські колективи, зміст роботи яких безпосередньо пов'язаний із народно-пісенними національними традиціями, – це фольклорні ансамблі. Вони діють у всіх районах області. Приміром, на Драбівщині велику популярність у численних прихильників народного мистецтва здобули колективи Степанківського, Мойсівського, Коломицького, Шрамківського сільських будинків культури. На окрему увагу заслуговує ансамбль «Родовід» с. Білоусівка, який виріз-

няється самобутнім автентичним співом і досяг значних творчих успіхів. Тексти пісень, що виконує ансамбль, внесено до Золотого фонду архіву державного Музею народної архітектури та побуту України [9, 109].

Погоджуємося з В. Коротя-Ковальською, що перед навалюю піратської музики українська пісня затихла в повсякденному житті села і фольклорних ансамблів, які б співали тільки народні пісні і зберігали народну вокальну культуру, не багато [10, 193]. Часто причиною цього є відсутність компетентного керівника, фахівця, який би володів знаннями про звичаєвість, обрядовість, локальні особливості пісенного стилю, народного одягу і змівів би відмежувати глибинно традиційне від псевдокультурних нашарувань радянського періоду. Для науково-обґрунтованої роботи зі збирання, фіксації, обробки фольклорного матеріалу та перенесення його на сучасні цифрові носії в сільському закладі культури не має відповідного матеріально-технічного забезпечення.

Багато проблем упродовж 1991–2010 рр. спостерігалася в розвитку хореографічного, вокального, інструментального, драматичного жанрів народного мистецтва. Так, у розвитку драматичного жанру проблема полягала в підборі репертуару. У драмгуртках сільських клубних закладів ставилися в основному п'єси українських класиків: М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, Т. Шевченка та ін. [12, 27]. Сучасний репертуарний матеріал не надходить до сільських закладів культури, до того ж «п'єс, розрахованих на самодіяльні колективи, зараз практично не існує» [13, 47].

У сільських клубних закладах Черкаської обл. окресленого періоду працювали аматорські об'єднання, клуби за інтересами, гуртки, основним завданням яких було забезпечення умов для самовираження, самореалізації особистості у сфері дозвілля, на основі вільного вибору видів занять та добровільної участі. Аналіз звітів роботи Кам'янського районного будинку культури засвідчив, що, за напрямками роботи у сільських клубних закладах району, переважали художні (в'язання, вишивання, малювання) і спортивні формування [12; 14; 15]. У Черкаському районі їхня тематика була дещо ширшою: у 2009 р. тут працювали такі дитячі гуртки: різьблення по дереву (с. Кумейки, Софіївка), малювання (с. Червона Слобода), виготовлення виробів з бісеру та орігамі (с. Шелепухи), м'якої іграшки (с. Яснозір'я), виготовлення виробів з глини (с. Софіївка). На базі будинків культури в с. Чорнявка і Будище створено об'єднання «Вишиванка» [16, 10]. Участь у клубних формуваннях дає змогу людині розвинути свої здібності, набути майстерності, а, отримавши визнання, здобути новий імпульс для повнішого розкриття творчого потенціалу.

Автор поставила перед собою завдання з'ясувати, які культурні запити сільські жителі хотіли б задовольняти в клубному закладі. Для цього в анкету було введено такі запитання: «Які напрями та форми діяльності закладів культури Ви відвідували останнім часом?» і «Які напрями та форми діяльності закладів культури Ви хотіли б відвідувати?» (табл. 1, 2).

Виявлено, що такі заходи, як масові гуляння, театралізовані свята, концерти, користуються найбільшою популярністю серед сільського населення. Респонденти не лише найчастіше відвідували їх останнім часом, а й вважають пріоритетними напрямками діяльності закладів культури. Прибічниками концертів, масових гулянь і театралізованих свят виступають як жінки, так і чоловіки. Проте, якщо 14,7% жінок хотіли

Табл. 1

Розподіл відповідей на запитання
«Які напрями та форми діяльності закладів
культури Ви відвідували останнім часом?»

Напрями та форми діяльності	Разом*	Стать	
		жіноча	чоловіча
1. Масові гуляння, театралізовані свята	23,1	25	18,2
2. Перегляд концерту	21,3	24,1	13,6
3. Дискотеку	12,5	10,3	18,2
4. Участь у художній самодіяльності	11,2	14,7	2,3
5. Заходи для дітей	9,4	10,3	6,8
6. Зустріч з представниками влади	8,1	7,8	9
7. Сімейне свято	8,1	9,5	4,5
8. Екскурсії і походи по історичних місцях	7,5	6,9	9,1
9. Виставку виробів народних промислів	5	6,9	0
10. Заходи для людей похилого віку	3,8	4,3	2,3
11. Лекцію на цікаву тему	3,8	0,9	2,3
12. Спортивні секції	3,8	2,6	6,8
13. Перегляд кінофільму	2,6	1,8	2,9
14. Курси іноземних мов	2,5	0,9	6,8
15. Комп'ютерні курси	1,3	0,9	2,3
16. В'язання і шиття	1,3	1,7	0
17. Малювання	1,3	0,9	2,3
18. Народне ремесло (вишивання, гончарство тощо)	0,6	0,9	0
19. Курси для жінок	0	0	0
20. Інше	0	0	0

*Респонденти мали змогу обрати декілька варіантів відповідей, тому сума відповідей не дорівнює 100 %.

б брати участь у художній самодіяльності, то таких чоловіків лише 4,5%. Натомість свою активність чоловіки більше, ніж жінки, хочуть виявляти у спортивних секціях. Третя позиція дозволяє зробити припущення щодо наявності на селі значної кількості прихильників спорту, а отже, і здорового способу життя. Вважаємо, що підвищення рівня спортивно-оздоровчої діяльності сільських жителів має стати одним із пріоритетних завдань у роботі закладів культури.

Зумовлює позитивні висновки і досить високий рейтинг такої бажаної форми роботи, як екскурсії та походи історичними місцями, що можна пояснити підвищенням інтересу сільського населення до історії та культури. Незважаючи на те що сучасний селянин має змогу переглядати декілька художніх фільмів на добу по телевізору, значна кількість респондентів (11,8%) бажали б це робити в клубі. До того ж чоловіки зацікавлені в демонстрації фільмів більше (11,4%), ніж жінки – 9,5%.

Для сільських жителів виявилось важливим набуття і вдосконалення корисних навичок, які допомагають у пошуку роботи, просуванні по службі. Жінкам, як з'ясувалося, важливо добре орієнтуватися у всіх життєвих ситуаціях, мати можливість для саморозвитку, навчитися доглядати за собою, шити і в'язати. Про це

Табл. 2

Розподіл відповідей на запитання
«Які напрями та форми діяльності закладів
культури Ви хотіли б відвідувати?»

Напрями та форми діяльності	Разом*	Стать	
		жіноча	чоловіча
1. Перегляд концерту	20	19	13,6
2. Масові гуляння, театралізовані свята	16,9	18,1	22,7
3. Спортивні секції	12,6	10,3	18,2
4. Екскурсії і походи по історичних місцях	12,5	13,8	9,1
5. Участь у художній самодіяльності	11,9	14,7	4,5
6. Перегляд кінофільму	11,8	9,5	11,4
7. Курси іноземних мов	11,3	12	9
8. В'язання і шиття	10	12	4,5
9. Комп'ютерні курси	10	11,2	6,8
10. Курси для жінок	10,6	14,7	0
11. Виставку виробів народних промислів	8,8	10,3	4,5
12. Зустріч з представниками влади	8,1	7,8	9,1
13. Заходи для дітей	7,5	8,6	4,5
14. Заходи для людей похилого віку	7,5	6,9	9,1
15. Лекцію на цікаву тему	7,5	8,6	4,5
16. Сімейне свято	6,3	6	6,8
17. Народне ремесло (вишивання, гончарство тощо)	6,3	6,9	4,5
18. Дискотеку	5,6	6,9	2,3
19. Малювання	5,6	7,8	0
20. Інше (вказіть що саме)	1,3	1,7	0

*Респонденти мали змогу обрати декілька варіантів відповідей, тому сума відповідей не дорівнює 100 %.

свідчить великий попит на курси іноземних мов (11,3%), в'язання і шиття (10,0%), комп'ютерні (10,0%) та курси для жінок (10,6%). Порівнявши показники щодо цих форм роботи в обох таблицях, автор визначила їх як дефіцитні. В закладах культури мало враховуються, виявлені нами, інтереси сільського населення. Наш висновок підтверджують також відповіді респондентів на запитання: «Що нового Ви запровадили б у діяльність сучасних культурно-дозвіллевих закладів, якби це залежало від Вас?». Серед форм роботи, на їхню думку, повинні передувати святкові концерти, показ кінофільмів, комп'ютерні курси, культурні програми для різного віку, «заходи, спрямовані на спілкування з книгою».

Результати опитування наочно показують, що найбільш затребуваними серед людей старшого покоління є заходи, що реалізують одну з основних функцій закладу культури – спілкування людей, а саме вечори відпочинку, літературно-музичні вітальні, родинні свята. Останні, на нашу думку, мають важливе значення в сучасних умовах, коли, через зниження рівня життя сільського населення, першочерговим завданням життєдіяльності сім'ї стає господарчо-економічна функція. Це викликає примітивізацію сімейних потреб і цінностей, зведення функціонування сім'ї до рівня боротьби

за елементарне виживання, що призводить до деформації процесу виховання молодого покоління.

Робимо висновок, що, незважаючи на високий рівень потреб сільського населення в об'єктах культурної сфери, їхня робота в сучасних умовах не є систематичною. З метою формування національної свідомості і самосвідомості, розвитку соціальної і творчої активності сільських жителів, вважаємо доцільним залучати їх до участі в різних культурно-дозвіллевих заходах, вивчати і враховувати для цього потреби і запити різних категорій населення.

1. Береза Р.П. Культуротворчі проблеми українського села як фактор діяльності клубних установ (на досвіді Львівської області) // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К., 2005. – Т. VII.
2. Соціокультурний розвиток українського села // Культурне відродження в Україні: історія і сучасність / О. Дукачов та ін. – Тернопіль, 1993.
3. Липа Ю. Призначення України. – Львів, 1992.
4. Суховеришко Г.В. Соціальні горизонти села. – К., 1983.
5. Фесенко Н.С. Державне регулювання розвитку культури на регіональному рівні: Дис. ... канд. наук з держ. упр. – Х., 2006.
6. Степин В. Культура // Вопросы философии. – 1999. – № 8.
7. Поточний архів управління культури і туризму Черкаської ОДА. Основні показники діяльності культурно-просвітницьких установ області за 1991–2001 рр.
8. Поточний архів управління культури і туризму Черкаської ОДА. Інформація про стан виконання у 2010 р. Програми розвитку сільських територій на 2004–2010 рр., станом на 01.01.2011 р.
9. Черкащина – духовності скарбниця / А. Чабан та ін. – Черкаси, 2009.
10. Коротя-Ковальська В.П. Українська пісня як планетарне явище // Українознавство. – 2009. – № 1.
11. Поточний архів Кам'янського районного будинку культури. Звіт про роботу Кам'янського районного будинку культури за 1996 р.
12. Не змовкає «Срібне веретено», і бабусина пісня живе // Ритм України. – 2009. – № 2.
13. Поточний архів Кам'янського районного будинку культури. Звіт про роботу Кам'янського районного будинку культури за 1991 р.
14. Поточний архів Кам'янського районного будинку культури. Звіт про роботу Кам'янського районного будинку культури за 2010 р.
15. Поточний архів відділу культури і туризму Черкаської районної державної адміністрації. Інформація про діяльність галузі культури у 2009 р.

Chmiliova S.V. The cultural-leisure priorities of the modern peasant and the possibility of its satisfaction in clubs (based on the sociological survey of rural population in Cherkasy region).

In the article on the results of the sociological survey of the Cherkasy region rural population has been made the attempt to evaluate the role of clubs in the rural population life, to study their cultural and leisure needs and priorities, to analyze the indices of the main directions of the clubs works in the 1991–2010th.

Key words: culture, clubs, cultural and leisure priorities, cultural needs, questioning, amateur

